

בן-ציון יהושע

לאן נעלמו עשרת השבטים?

המונח 'עשרת השבטים האובדים' או באנגלית: *THE LOST TRIBES* הוא כינוי לשבטי ישראל שנפרדו מיהודה בשנת 930 לפני הספירה והוגלו על ידי שלמנאסר מלך אשור בשנת 720 לפני הספירה. מאז הגלייתם לא נודע עליהם דבר והם הפכו מקור לא אכזב לאגדות, לזוויכוחים אתנולוגיים ותיאולוגיים ובימינו לתוכניות טלוויזיה ורדיו סנסציוניות.

לפי האגדה הם יושבים 'מעבר לנהר סמבטיון', אותו נהר מופלא הנזכר במדרש ובתלמוד: מושך אבנים כל ימות השבוע ובשבת הוא נח. אחת האגדות מספרת על יום אחד בשנה הוא ט"ו בשבט שבו האילנות משני עברי הנהר נפגשים זה עם זה ומאפשרים קשר בין שתי גדות הסמבטיון.

מזכירים אותו יוסף בן מתתיהו, פליניוס וכמה סופרים ונוסעים ערבים קדומים ומאוחרים. הנהר שימש נושא לאגדות נפלאות ומוזרות בספרות המדרשית והרבנית. מאז ימיו של אלדד הדני (המאה התשיעית) ואילך שאפו להגיע לסמבטיון או בכינויו האחר: "מעבר להרי החושך", כמה נוסעים וחולמים, שיצאו לחפש את עשר השבטים האובדים, או את 'בני משה' ולזרזם לצאת לגאולת עם ישראל. אותם נוסעים לא הגיעו ליעדם, כי לא מצאו את הדרך או לא יכלו לחצות את הסמבטיון הגועש. לפי יוספוס מקומו בסוריה. האגדה המאוחרת קבעה את מקומו במצרים, בכוש, בחבש או בהודו. היו גם נוסעים שלדבריהם או אותו גם בארץ ישראל, בסין ואפילו בקווקז על גדות הים הכספי, או שזיהו אותו ברוסיה על גדות הֶקְנֶפֶר, הנשפך לים השחור. מעניין לציין שאפילו האנגלים, הדנים והיפאנים יצרו מסורות על מוצאם מעשרת השבטים, אך דומה ששבטי הפושטו באפגאניסטאן ובקשמיר הם הסיכוי האחרון שלנו בניסיון לגלות את שבטי ישראל האובדים.

ידועים במיוחד סיפוריו של הנוסע המופלא אלדד הדני שבין השנים 880-883 ביקר בבבל, בצפון אפריקה ובספרד. הוא ייחס את עצמו לשבט דן והסעיר את הלבבות בסיפוריו הדמיוניים על עשרת השבטים, שלדבריו חיים חיי נדודים כבני חורין. הם מצטיינים בגבורתם ומפילים חיתותם על שכניהם. אלדד הביא עימו גם הלכות מוזרות ומקובלות, לפי עדותו על עשרת השבטים. רבים מחכמי ישראל בימי הביניים האמינו לסיפוריו והיו שניסו ליישב את הסתירות שבין ההלכות שלו לבין אלו הנהוגות בתפוצות ישראל. ספר אלדד הדני נשתמר בשבעה נוסחים. דפוס ראשון יצא במאנטובה בערך בשנת 1480.

המסורות בקרב העם האפגאני הן החזקות והמתועדות ביותר. בספרי היסטוריה קדומים של העם האפגאני, כמו מח'סאן-י אפגאני מן המאה ה-16 ובכל הכרוניקות ההיסטוריות שלאחר מכן יש התייחסות ישירה של העם האפגאני לעם ישראל. סבו של השאה האפגאני אמנוללה חיבר את הספר 'תאריכי-י אפגאן', ספר היסטורי מקיף לתולדות העם האפגאני, שבו הוא אומר מפורשות שהאפגאנים הם ממוצא ישראלי.

סיפור הגלייתם של שבטי ישראל מובא בספר מלכים ובספר דברי הימים. מצאנו במלכים ב יז:

וַיִּגְלֹ אֶת יִשְׂרָאֵל אֲשׁוּרָה, וַיּוֹשֶׁב אוֹתָם בְּחֶלֶח וּבְחָבוּר, נָהָר גּוֹזָן וְעָרֵי מְדֵי

בדברי הימים א, ה:כו, נאמר:

וַיִּגְלֹם לְרֶאוּבֵנִי וְלִגְדֵי וְלַחֲצֵי שִׁבְט מְנַשֶּׁה, וַיְבִיֵּאֵם לְחֶלֶח וְחָבוּר וְהָרָא וְנָהָר

גוֹזָן עַד הַיּוֹם הַזֶּה

החוקרים מזר ומלמט וכן אופנהיים ונוימאן מיקמו את גוזן בממלכת ארם בצפון מערב מסופוטמיה על שפתו הדרומית של נהר חבור (כיום תל ח'אלאף). בתעודות אשוריות מראשית המאה התשיעית לפני הספירה מוזכרת גוזן וגורלה המר ונזכרים כמה שמות עבריים, שלדעת החוקרים הם הגולים.

האמנם זהו הזיהוי היחיד?

מדוע לא נקבל את הגירסה המסורתית שרווחה בקרב יהודי אפגאניסטאן, שלפיה:

1. חבור - הוא מעבר ההרים בין אפגאניסטאן להודו, הקרוי מעבר ח'יבר ומאוכלס על-ידי שבטים פתאנים המאמינים באמונה שלימה שהם צאצאי בני ישראל.
2. הרא - , שהחוקרים התעלמו ממנה, היא העיר הראת שבאפגאניסטאן, שבתקופה האחמנידים נקראה אריאה, או הרא?
3. גוזן - היא העיר והנהר שלידה הנושאים את השם גזני, שר' בנימין מטודלה מצא בה במאה השנים-עשרה 80,000 יהודים. פרשנים רבניים וקראים בימי הביניים פירשו את הפסוקים שהבאנו וזיהו את מקומם בח'וראסאן, שחלק ממנה משתרע על אפגאניסטאן. הפרשן יהודה אבן בלעם אומר מפורשות: 'הנהר גוזן הוא הנהר שליד העיר גזני, שבימים ההם הייתה בירתה של ח'וראסאן'.

על כך יש להוסיף, שהעיר מאימנה שבאפגאניסטאן נשאה את השם הקדום 'אל יהודיה', והמוסלמים הכובשים החליפו את שמה למאימנה.

לפני שנים פגשתי בדרך מקרה בקיוסק עיתונים תל-אביבי במר יעקב בן דניאל בצלאל, שעלה מאפגאניסטאן בשנת 1933. זיהיתי בפניו של הקיוסקאי את התווים האופייניים ליהודי אפגאניסטאן ושאלתי לתומי: האם אדוני אפגאני?

מר בצלאל תקע בי מבט בוז ושאל: האם אינך אוהב את האפגאנים?

הרגעתי את מר בצלאל ואמרתי: אינני יכול שלא לאהוב אפגאנים, כי אבי עלה לארץ משם בשנת 1898 ומזה שנים אני חוקר את תולדות היהודים במדינה הזאת.

מר בצלאל נרגע ואמר: "קראנו בפרשת השבוע את הפסוק 'לא תתעב אדומי כי אחיך הוא'. נכון היה לומר: לא תתעב אפגאני כי אחיך הוא. העם האפגאני הוא מזרע ישראל ואנו מתעלמים בקלות מ-12-

מיליון אחים, המכריזים בגלוי כי הם מצאצאי עם ישראל. הם הם האחים הנידחים מגלות אשור ואני הייתי עד לכך. בדרכי לארץ, הגענו ללינת לילה לח'אן באזור פטאני. בני הקטן שהיה לצידי היה מגודל פאות. לפתע התקהלו מסביבי פטאנים נזעמים, משכו את הילד ממני ואמרו: "זה אַפְרִיטָאנְדָה" - זהו בן לשבט אפרים. נסיונותיו של בצלאל לקבל את בנו עלו בתוהו עד שנכנס לח'אן קרוואן - איש שיירות רוכב על גמלים שהסביר להם שלא רק הם מגדלים פאות אלא גם היהודים. רק אז קיבל האיש חזרה את בנו.

הנשיא המנוח יצחק בן צבי מצא עניין רב בשבטים הנידחים האלה וראיין כל יהודי אפגאני שיכול היה להוסיף לו מידע חדש על שבטי הפתאנים. הוא כותב בספרו 'נדחי ישראל':

שבטי אפגאניסטאן, שבקרבם שכנו יהודי אפגאניסטאן דורות רבים, הם שבטים מוסלמים אשר שמרו ועדיין שומרים את המסורת המופלאה בדבר מוצאם מעשרת השבטים. מסורת זו, המתהלכת בקרב אנשי שבטי אפגאן, עתיקה היא ויש לה אסמכתא היסטורית, עליה עמדו כמה חוקרים ותיירים, יהודים ולא יהודים, אשר ביקרו במקומות ההם, וגם אלה שעסקו במחקר

ארץ זו והאוכלוסיה שלה, לפי מקורות ספרותיים בלבד. ידיעה זו מצויה בכרוניקות אפגאניות עתיקות ועליה חוזרים גם סופרים אפגאניים חדשים. דברים נתפרסמו בעניין זה גם בספרים ובאנציקלופדיות, בלשונות אירופה וגם בעברית... אולם נפל דבר בימינו: כמה מדינת ישראל והגיעה שעת עלייתם של יהודי אפגאניסטאן. ביאתם אלינו נתנה לנו הזדמנות לגבות עדות מפי עדים חיים, עדי ראיה שבילו שנים רבות בקרב השבטים הללו והכירו מקרוב את מסורותיהם ומנהגיהם. אלה הם היהודים הסחים לפי תומם ומספרים מה שראו בעיניהם ומה ששמעו באוזניהם".

הרב א. אביחיל, העומד בראש אגודת 'עמישב', שהוקמה בשנת 1975, הביא את הדברים לכדי אמונה משיחית. בספרו 'האובדים בארץ אשור', שיצא בכמה מהדורות הוא מביא עדויות שלפיהן שבטי הפתאנים באפגאניסטאן, שבשם העתיק הם קרואים 'בני ישראל' והם חיים באפגאניסטאן, בפקיסטאן ובקשמיר. הם מונים כ-20 מיליון נפש. הרב אביחיל מנסה להוכיח את קשריהם של הפתנים לשבטי ישראל האובדים.

השבטים הפתנים באפגאניסטאן חיים חיי שבט בסמוך לגבול הפקיסטני, לשעבר הודו. הם שבטים חסונים של לוחמים עזי נפש, גבוהי קומה ופניהם בהירים לעומת העמים האחרים באזור, אפיהם מאורכים, יש ביניהם בעלי עיניים תכולות ושער אדמוני. קשה להבחין בינם לבין יהודי אפגאניסטאן. הבריטים ששלטו באזור כינו את הפתנים 'ג'וז'. רופא צבאי בריטי בשם בלוו, שכיהן כרופא וכמרגל בארמונות מלכי אפגאניסטאן בבירה הקדומה קאנדאהר, כותב בזכרונותיו משנת 1857, כי גילה שבעה ספרים היסטוריים שנכתבו בשנים 1605-1783 בפרסית ובפושטו על מקורם של שבטי הפושטו המכנים את עצמם 'בני ישראל'. השבטים טוענים שמוצאם משאול בן שבט בנימין. המסורת האפגאנית מדברת על יציאת מצרים בהנהגתו של מוסא, מלווים על ידי המשכן הקרוי בפיהם 'טאבוט-י-סאקינה' - ארון השכינה. כששאול הומלך למלך הוא הוגדר כמלך משכמו ומעלה. היו לו שני בנים ירמיה ואפגאנה, שאימותיהם היו משבט לוי. בלוו שהיה אנטישמי לא קטן מציין, שפלא בעיניו שעם אציל כמו העם האפגאני אינו בוחר ברומאים או ביוונים הקדומים

כאבות אבותיו אלא בוחר בעם הנקלה רוצח האל. ללמדך, שאי אפשר להתעלם מהאמת ההיסטורית. הוא מספר כי אלפי יהודים הוגלו בצו של בוכטו-נאצר - נבוכדנאצר והובאו לקהיסטאן-י-גור שבמערב אפגאניסטאן. הם שימשו כצבא שכיר לכל מעוניין. משצר היה להם המקום הם עוברים לפנים הארץ. עד בואו של מוחמד הם היו סמוכים על חמישה חומשי תורה. זקני השבט הגיעו לבגדד והתאסלמו ומשכו את כל הפתנים להתאסלם. שמותיהם העבריים הומרו לשמות מוסלמיים. האפגאנים מונים מאדם הראשון ועד אברהם אבינו 63 דורות. מאברהם אבינו למלך שאול 45 דורות. מהמלך שאול ועד קאיס שקיבל את האיסלם 37 דורות.

בלוו מוסיף ומציין: המבנה הפיזיונומי של האפגאנים דומה מאוד לזה של היהודים. נניזואים הם בתוך המסגרת השבטית. הם מצטיינים בחוסר סבלנות, בהעדר ריסון עצמי, במצבי רוח בלתי יציבים, בשקדנות ובאהבה גדולה לחופש. הם נאמנים לחוקה השבטית והם מצטיינים כאני מדון קשי עורף. נשמע מוכר?

החוקה השבטית שלהם - פוכטונוואלי - המזכיר את החוקה המקראית - הוא הבסיס לחיי השבט ולמנהגיו. הוא מזכיר את טקס קורבן הפסח, את שליחת השעיר לעזאזל המדברה בימים של מגיפה. בימים של מגיפה הם שמים דם קרבן על המזוזה. בשר הקרבן ניתן לכהני השבט. במקרים של ניאוף סוקלים באבנים מחוץ למחנה את הנואף. אין מעבירים נחלות משבט לשבט. חלוקת הנחלות מועלית בגורל. מנהג אחר הוא מנהג העלייה לרגל למקדשים המצויים בראשי ההרים.

המרואיין שמואל שבתאי דדש סיפר שהם מחולקים לשנים עשר שבטים והם דוברים פושטו בניגוד ליהודי אפגאניסטאן הדוברים פרסית. לפי המסורת שבידם הם צאצאי הגולים העברים, שנדדו בהרים ללא מנהיג רוחני עד שבא מוחמד וקיבלו את תורתו מבלי לשנות את חוקות השבטים. אלה שמות השבטים:

1. רבאנים - ראובן. מגדלי צאן ומכניסי אורחים.
2. שינווארים - בני שבט שמעון.
3. ליוואנים - בני שבט לוי. משפחת אצילים, יש ביניהם שופטים ונכבדים.
4. יונים - יהודה. אלה מנהיגי כל השבטים ומקובלים עליהם.
5. יצחקי - רועי צאן וזקניהם משמשים מורים לשאר השבטים.
6. ג'אי - זבולון. חקלאים ובעלי מלאכה.
7. זאעי ח'אן - נפתלי.
8. קאק'א כיל - גד. שבט חקלאים.
9. אצ'יק זאעי - אשר.
10. אפרידי - אפרים. בני השבט ידועים כלוחמים עזי נפש שנלחמו לצד הבריטים במלחמת העולם הראשונה.
11. משפחות סולימאן כיל, דאוד זעי, יוסף זעי.

התיאור של אלדד הדני מזכיר מאוד את שבטי הפתאנים. הם חקלאים ורועי צאן. לוחמים עזי נפש, עם מסורת של חרב להשכיר. הם שמרו בקנאות על מעבר ההרים ח'יבר, החשוב במעברים להודו.

המסורות בעל-פה ובכתב על תולדותיו של העם האפגאני, המכנה את עצמו 'בני ישראל', הם שילוב של אגדה ומציאות. לדבריהם, הם הוגלו על-ידי בוכטו-נ-נאצר (נבוכדנאצר). הם מגיעים למסופוטמיה ומשם הם חודרים לפרס ולאחר מכן אל חבל הגור שבמערב אפגאניסטאן. בסביבות המאה השלוש-עשרה (הכיבוש המונגולי) הם נעים לכיוון דרום-מזרח ומגיעים לאזור הרי סולימאן הסמוך למעבר חיבר, שחיבר את אפגאניסטאן עם הודו (כיום על גבול פאקיסטאן). לדברי אותה מסורת, אביהם הקדום הוא קיש. לבנו המלך שאול, מכונה 'מאליכ טוואלוט' (מלך משכמו ומעלה), היו שני בנים - ברכיה וירמיה. אמותיהם היו משבט לוי. לברכיה נולד בן בשם אסף ולירמיה נולד בנו אפגנה, שעל שמו נקרא העם האפגאני. בהגיעם לארצם החדשה הם נודעו כשכירי-חרב לכל המרבה במחיר. אומץ ליבם וקשיחותם היו לשם דבר בכל הזמנים.

ריכוז העדויות גילה את הדימיון הבא בינם לבין מנהגי יהודים:

1. פיאות הזקן. רובם מגדלים זקנים.
2. ברית מילה לשמונה ימים.
3. טלית וארבע כנפות - האפגאנים נושאים על כתפיהם ג'וי נמוז - מקום תפילה - בד באורך 3-4 מטרים מיועד לכיסוי הראש והכתפיים ובזמן התפילה פורשים אותו על הארץ.
4. מנהגי נידה. איסור מגע וטבילה לאחר המחזור.
5. יבום - כאשר מת אדם ללא ילדים אחיו נושא את אשתו.
6. כיבוד אב - מגיע לרמה של פולחן.
7. מאכלים אסורים - הם אינם אוכלים סוס וגמל ואינם מערבים בשר עם חלב, כי הנפש האוכלת תמות באותה שנה.
8. יום השבת היוא יום המנוחה.
9. הדלקת נרות לכבוד שבת על ידי הנשים הזקנות של השבט שהגיעו לגיל הבלות.
10. דם על המשקוף ועל שתי המזוזות בזמן מגיפה.
11. שמות עבריים שאין בין המוסלמים, כמו ישראל, שמואל, עקיבה.
12. שמות מקומות על שם מקומות בארץ ישראל.
13. קטעי מקורות עבריים.
14. החוקה הפתנית ודמיונה לחוקה המקראית נפש תחת נפש, עין תחת עין, שן תחת שן.

סיפר לי אבא נעמד מבית שמש, שעלה לארץ מאפגאניסטאן עם קום המדינה: 'נסעתי לקנדאהר. נפגשתי שם עם שני צעירים שסיפרו לי כי הם עושים פסח וכי יש להם מנהגים הקשורים בפסח. זכור לו שבליל יום הכיפורים היה נכנס לבית הכנסת זקן גוי, שישב בפניה נסתרת והיה נשאר שם

עד מוצאי יום הכיפורים ובמשך זמן הצום לא החליף מילה עם איש. בתום התפילה לבש את צעיפו והסתלק עד ערב יום הכיפורים הבא.

צוות של הטלוויזיה הקנדית העורך תוכנית על השבטים האובדים באפגאניסטאן ריאיון אותי ביוני 1997 על המסורות הללו. הם סיפרו כי בביקורם לאחרונה בקרב שבטי הפושטו בפקיסטאן ובאפגאניסטאן הם מצאו דמיון רב בין הפושטונים לבין הגזע היהודי. לדברי אחד מהם אם תלביש להם בגד של חסידים לא תימצא הבדל בינם לבין חסיד. יהודי אפגאניסטאן מעידים שראו שבטים שעל בגדיהם רקומה מנורה. היו שראו מזוזה קשורה לידם והם מעוטרים בשמיכה דמוית טלית ללא פתילים. בזמן התפילה הם פורסים לפנים את הטלית להשתחויה. בני השבט חיים בהכרת אחדותם.

בני השושלת המלכותית שהודחה בראשית שנות ה-70 על ידי ברית המועצות, מייחסים את עצמם לבני ישראל. ראשיתה של השושלת בשנת 1747.

בשנת 1995 פגשתי אפגאני משבטי הפושטו בעיר טשקנט שבאוזבקיסטאן. הוא אישר את המסורות הללו של העם האפגאני, אך לא מצא כל קשר נפשי או לאומי בין השבטים שלו לבין העם היהודי ומדינת ישראל.

ק ש מ י ר

מסורת בקרב הקשמירים, שלהם גבול משותף עם הודו, פקיסטאן ואפגאניסטאן על מוצאם מעשרת השבטים. יש ספרות עניפה שנכתבה על ידי זרים. הם מכנים את עצמם 'בני ישראל'. נמצאו שמות כמו בית פעור, פיסגה, חשבון, הר נבו.

היסטוריונים קשמיריים קובעים בצורה מוחלטת כי הקשמירים מוצאם מבני ישראל. רבים ממנהגיהם זהים למנהגים של שבטי הפושטו וידוע על נישואים בין גברים בני הפושטו עם נשים קשמיריות.

ריאיון עם עות'מן עבד אל-רחים ח'אן

הריאיון נערך ביום 13 ביולי 1997 בירושלים

עות'מן נולד בארה"ב. בזמן הריאיון היה בן 21. לומד אריכאולוגיה ומתמחה בתולדותיה וחייה של אפגאניסטאן וקשמיר. אביו, נולד בקאבול באפגאניסטאן, רופא במקצועו. עזב את אפגאניסטאן בזמן המלחמה (1972-1973) והיגר לארה"ב. אימו ילידת קשמיר. גם האב וגם האם חיים את המסורת המשפחתית ארוכת השנים שהם צאצאי עשרת השבטים שהוגלו על-ידי נבכודנאצר במאה השמינית לפני הספירה והתגלגלו לאזור.

עות'מאן חוקר את הנושא ובשל כך הגיע לארץ עם משלחת ארכיאולוגית מהרווארד החופרת באשקלון. עותמאן ביקר כבר כמה פעמים באפגאניסטאן וחרש אותה לאורכה ולרחבה כשהוא מגודל זקן ולבוש בלבוש המסורתי האפגאני. קרובי משפחתו נלוו אליו בסיור. נראה שהוא הסתובב באפגאניסטאן עם דרכון פקיסטאני שנרכש תמורת 600 דולאר. לדבריו השחיתות חוגגת בפאקיסטאן וניתן בקלות להשיג דרכון מקומי.

הסיומת ח'אן בשם משפחתו מלמד שהוא שייך לשבטים הפתאנים ואולי גם לבית המלוכה. מתברר מתברר שזאהיר שאה חי היום במילאנו. עות'מאן נפגש עם בנו של זאהיר שאה באפגאניסטאן ולדבריו הוא לא מגלה עניין בחזרה לכס המלוכה. אין להם עניין לחסל את המלך. המלך בשנות השמונים שלו. הטאליבאן יש להם קשר עם השאה. הבן שלו פעיל בשטח. הבן שלו דוקטור ואיש משכיל. האב חי בעושר באיטליה.

סיפרתי לעותמאן שהאפגאנים שיתפו פעולה עם הנאצים במלחמת העולם השנייה. לדבריו המלך היה חלש ומי שהנהיג בפועל את המדינה היה ראש הממשלה שהייתה לו אוריינטאציה נאצית. לדבריו יש הרבה ציונים של מקומות יישוב באפגאניסטאן ובקשמיר המאוזכרים גם בתנ"ך.

הוא ראה כתובות במוזיאון של קאבול מבית הקברות היהודי העתיק בג'אם. הוא מזכיר את הכתובת עם האיזכור 'שליח'. הוא אומר שהשמות **קאבול**, **קשמיר** (נכון יותר כשר), **חצור ליד קאבול**. יש להרבה מקומות משמעות רק בעברית. הוא מצא מילים בעברית, כתובות. יש לו צילומים של תעודות עבריות הנושאות את השמות אסף, ברכיה, ישראל, בנימין. במקורות האיסלם אין איזכור של למך, אביו של נח, אבל יש מקום שמזכיר את השם של אביו של נח - **מטר למ** - קבר אביו של נח למך. כיוון הקבר הוא לעבר ירושלים. לדבריו תושבי קשמיר אינם משתמשים בשם קשמיר שניתן לאזור על ידי הבריטים אלא בשם עתיק היומין **כשר** ולא קשמיר כמו שהעניקו לה הבריטים. לדבריו, שבטי הפושטון אלה שבאו מהראת, קנדאהר, כוסט, לגמן, קאבול, אלה באו משבטי ישראל. יש אזור שנקרא פשטוניסטן.

יש שבטים שחיים במנותק. שבטי ג'ג'י ושימנידים גרים במעבר חיבר. הוא אסף מינהגי שינווארי ואפרידים. לדבריו, מסוכן כיום ללכת אל שבטי האפרידים יוסף זאי יצחק זאי אליאס ח'יל סולימאן ח'יל. יש אנשים שנקראים כאיס-קיש כשם פרטי. כאיס אבו מג'יד. בתקופה המוסלמית הם נאלצו לשנות את שמותיהם העבריים. מעט מאוד ידוע על כך. יוסף זאי באו מאזור קבול והחזרה חיים ליד הגבול הפקיסטאני. עותמאן שוחח עם מאות פטאנים וכולם מסכימים שמקורם בעם ישראל. רובם נגד מדינת ישראל. לדעתו של עותמאן יש קשר דם. הוא מוכן להשוות את הדם שלו לדם שלי כדי למצוא דמיון במוצא.

החוקה השבטית קובעת אם יש לך טריטוריה ויש לך אורח אינך יכול לפגוע בו גם אם הוא אויבך. אם הוא מבקש להתארח אצלך עליך לקבלו כאורח. בצאתו של האורח מן הטריטוריה הם עלולים להרוג אותו. האפגאנים מפוזרים בעולם - 5 מיליון באירן 6 מיליון בפקיסטן, מיליון בהודו ועוד מיליון ברחבי העולם 2-3 מיליון עדיין חיים באפגאניסטאן. מי ששווה משהו עזב את המדינה. בקאבול יש שלוש קבוצות של מוג'הדין שנלחמות זו בזו. אין מנהיגים. ילדים בני 11-12 נושאים נשק והורגים זה את זה. שאלתי אותו לגבי אזור הגור, מקום מושבם הראשון של שבטי בני ישראל. לדבריו היא פרובינציה על נהר הרוד המושך את מימיו בין הראת וקאבול.. הוא מסכים שכאן יתגלו כל הממצאים בקשר למוצאם היהודי של האפגאנים.

בשנת 1978 היו עדיין יהודים בעיר הראת. בשנת 1995 עותמאן מצא בקאבול יהודי אחד בשם בצלאל. יש לו בת יפהיה בקאבול שנישאה למוסלמי ועל כן הוא נשאר שם. לא נשארו בתי-כנסת. בשוק המרכזי בקאבול הוא ראה שטיח עתיק יומין שעליו רקומות כתובות עבריות על השטיחים.

לדברי עותמאן, עשר שנים מעכשיו הכל ייעלם ולא יהיה מישוהו שיידע את ההסטוריה המשפחתית שלהם. המוג'הדין אינם יודעים דבר על העבר שלהם. התרבות נעלמת, המוזיקה נעלמת, השטיחים אין מי שימשיך ויעצב את זה. בקשמיר יש מאבק בין הודו ופקיסטן.

הפקיסטנים רוצים להשתלט על קשמיר וכך ההודים. קשמיר היא מעולם לא נלחמה. אין קיצוניות. הם חקלאים עושים עבודות יד נפלאות. המלחמה עשתה שמות. אפגאניסטאן מעוררת בהם פחד שגורלם לא יהיה דומה. האפגאנים שומרים על המסורת שלהם גם בגולה. יש מסגדים לאפגנים בכמה ממדינות ארה"ב. הם שומרים הן על המסורת האיסלמית והן על המסורת האפגאנית. הוא שמע על הנושא מסבו. הוא חש שיש לו דם יהודי. הוא רוצה ללמוד את ההיסטוריה היהודית הקדומה וללמוד עברית. מדינת ישראל אינה צריכה לחשוש, שהמוני אפגאנים יגיעו אליה.

לאפגאנים יש האגו המנופח ביותר בעולם לגבי מוצאם. הם מאוד עקשנים. מאוד קרובים ליהודים בנושא זה.

היהודים בימי הביניים

תולדותיהם של יהודי אפגאניסטאן שלובים במסורות אגדיות ובתיעוד ממקורות עבריים ומוסלמיים וכן בשרידים ארכיאולוגיים. יהודי אפגאניסטאן, איראן ויהודי בוכארה ואולי היהודים ההרריים

בקווקז הדוברים ניבים של השפה הפרסית הם כנראה ממוצא אתני אחד. באיזו מידה הם צאצאיהם של השבטים האובדים?

מקורות עבריים

ככל שאנו מתקרבים לתקופה המוסלמית באזור אנו מוצאים תיעוד, בעיקר מן המאה השמינית ואילך, על ההתיישבות היהודית בח'וראסאן - ארץ השמש - כיום בצפון-מזרח איראן ובצפון-מערב אפגאניסטאן והכוללת חלקים מתורכמניסטאן מאוזבקיסטאן ומתג'יקיסטאן בימינו. לפי מקורות עבריים מימי הביניים (מאות שמינית - שתים-עשרה) יהודים התיישבו בעיקר בערים מרב (מארי בימינו), באלך, גאזני, הראת, נישאפור, ח'ורזם, סמרקנד ובוכארה. בעקבות גילויים ארכיאולוגיים נמצאו עדויות ליישוב יהודי גם בח'וש האק (אדמה טובה).

במקורות השונים מאוזכרת ח'וראסאן כ'ערב השנייה' ו'המושבה של בצרה', כינויים המלמדים על הגירה של סוחרים יהודים מבבל לאזור זה, שהיה על דרך המשי. הפרשנות של ימי הביניים, רבנית וקראית, מאזכרת במאה התשיעית את האזור הזה כמקום גלותם של 'עשרת השבטים' (המחבר הקראי דניאל בן משה אל-קומיסי, שמוצאו מקומיס שבח'וראסאן, משתמש בכינוי 'כל מדינות (ערי) כוראסן' בפירושו לדניאל יא, לו, לט; זכריה ו, ח). כך גם רבי משה אבן-עזרא בפירושו למלכים ב יז, ו; ודברי הימים א ה, כו. כך יפת בן עלי, יהודה בן בלעם, תנחום ירושלמי (מאה שלוש-עשרה). רב סעדיה גאון מתייחס לגלות אשור בהקשר לאזור הזה. בל נשכח גם את הפלוגתא החריפה שלו עם חיוי הבלכי, שמוצאו היה מן העיר באלך שבח'וראסאן, ששים שנה לאחר מותו של חיווי שהשפעתו על נאמניו הייתה עדיין שרירה וקיימת. [ראה על כך אצל יהושע, מנדחי ישראל, עמ' 43-45] כך גם רבי משה אבן-עזרא בפירושו למלכים ב יז, ו; ודברי הימים א ה, כו. ראויים לציון הבדלי המנהג בין בבל לבין וארץ-ישראל לח'וראסאן. הם נידונים בספרות השו"ת [אסף, תשובות הגאונים, סי' קיג; פריימן, קידושין עמ' יט]. גם במנהגי הקראים היו הבדלים בין ח'וראסאן שהיו בה כיתות הרבה לבין בבל.

הנוסע הנודע בנימין מטודלה בן המאה השתים-עשרה מספר ערב הפלישה המונגולית: "גזנה העיר הגדולה שעל נהר גוזן ובה כמו פ' [שמונים] אלף מישראל' [מטודלה, מסעות, עמ' נד]. אין ספק שהמספר הוא מוגזם לעיר יהודית בימי הביניים, אולם הוא משמש אינדיקציה שמדובר בקהילה יהודית גדולה שחייתה ופעלה בימיו באזור הזה. הנוסע ששון חי לבית קשתיאל [שהגיע לאזור חמש מאות שנה יותר מאוחר (1700) למטרות מסחר והתגלגל לעיר באלך, שבה שהה כמה שנים קשות ולא מצא בה ספרים וחברים.

[קשתיאל, מסעות, עמ' 470].

עדויות בכתב

העדויות הקדומה של הלשון הפרסית החדשה מן המאה השמינית נמצאה בפרסית-יהודית (באותיות עבריות) בגניזה הקאהירית (כיום במוזיאון הבריטי). כתובות עבריות קדומות נמצאו על גלוסקמאות, כנראה מן המאות 5-7, בביראם-עלי שבתורכמניסטאן, כ25- ק"מ מזרחית למרב. א'

קלבן פיענח אותן כך "יעקב", "יוסף בר-יעקב" ו"אשר בר" על דרך המשי במקום הידוע כטאנג-י אזאו (בין הראת לקאבול) נמצאו שלוש כתובות סלע בפרסית יהודית באותיות עבריות מזרחיות, כנראה מן השנים 752-753. בפירוז קו-ג'אם בחבל הגור נתגלה בית קברות קדום שראשיתו בשנת 1324 לשטרות (20 בדצמבר 1012) וסופו במצבה של ראש הקהילה דויד שאה, שהלך לעולמו בראשון בשבת, ה' באלול 1557 לשטרות (19.8.1249) - 27 שנים לאחר הפלישה המונגולית לאזור. עד כה נודע על 88 מצבות הכתובות בעברית ובפרסית-יהודית. לא נמצאו מצבות המוקדשות לנשים ולילדים ואף לא לפשוטי הקהילה. המצבות מנציחות את מעמדם הממלכתי, הרבני, החברתי, הכלכלי והציבורי של הנקברים. מנהג זה של קבורת נשים וילדים ללא מצבה רווח בעיר הראת גם בעת החדשה. תופעת הערצת קדושים לא רווחה בחבל ארץ זה. המצבות נושאות תארים הידועים לנו מבבל והמעיידים על עולם תורני שדמה לחיים היהודיים בבבל, כמו: אלוף, ראש הסדרות, ריש סידרא, חכם, מלמד, ראש הכנסה, ראש הקהל, עזרת הקהל, נשיא, זקן וישיש (במובן של נשוא פנים), פוקד, פקיד הסוחרים, תגר, מעורף במלך (פונקציות כלכליות ומדיניות וכמובן איזכור של כהנים ולוויים, המעיד אולי שמוצאם הוא מגלויות מאוחרות יותר).

מצבה מיוחדת במינה היא מצבתו של השר והטפסר משה בן אפרים בצלאל, שכנראה הוצא להורג ביום א' באדר ה'קכ"ה (25.1.1345). התקופה היא ערב עלייתו לשלטון של המלך העריץ תימור לנג. התרבות הרוחנית והתרבות החומרית העולים מן המצבה המפוארת הזאת מלמדת שבתקופה הזו עדיין היו חיים יהודים עשירים, אולם המצב השתנה בסמוך למועד זה, כנראה לאחר עלייתו לשלטון של תימור לנג ('איש הברזל הפיסח') - 1370 - 1405. תימור היה מוסלם קנאי ונקט יחס נוקשה לגבי כל מי שאינו בן דתו. הוא ערך בהם פרעות והרים של גולגולות היו סימן ההיכר של פעילותו חסרת הרחמים. מה עלה בגורל הקהילה לאחר מועד זה - לא נדע. ברור לנו שהקהילה שרדה עוד חצי יובל שנים לפחות לאחר הכיבוש המונגולי. האם היהודים הושמדו בגלי פרעות, או התאסלמו בעל כורחם או ברחו על נפשם אל מזרח אפגאניסטאן, התבוללו בקרב השבטים הנוודים וכך יצרו את המיתוס הקדום לגבי ראשיתו של העם האפגאני או עקרו מחוץ לאזור בתוך משולש ההישרדות, שעליו נעמוד בהמשך, או אף הצפינו אל ארץ הכוזרים, שאיתם היה להם מגע ומסחר. יהודים אלה אף הרחיקו בענייני מסחרם עד לפאתי ספרד שבמערב ואף נפגשו עם ר' חיסדאי איבן שפרוט וסיפרו לו על דבר מדינת הכוזרים. האם חלק מן ההשערות באשר לגורל היהודים הקדומים יש להן בסיס זאת לא נדע עד שיתגלו עדויות חדשות המאששות או דוחות אותן. [ראה יהושע, מנדחי ישראל, עמ' 73-54, 85-82].

עדויות מוסלמיות

מקורות מוסלמיים מן המאות השביעית-שמינית מאזכרים את היהודים של מרכז אסיה. עומר השני (717-720) מוציא צו לבני ח'וראסאן, 'שלא להרוס בתי-כנסת, אך לא לאפשר בנייתם של בתי-כנסת חדשים'. צו זה מוכיח בעליל שיהודים חיו ופעלו באזור קודם האיסלאם. במאה השמינית מוזכר ר' עקיבא רבה של מרב שהיה ממונה על גביית המיסים בעיר מיהודים ומדתות אחרות, אך

מוסלמים היו פטורים מרוב המיסים. אבן ח'רדאד'בה [בספרו 'כתאב אל-מסאליכ ואל ממליכ (ספר הנתיבות והממלכות). מובא אצל דינור: ישראל בגולה, א(1), עמ' 366-367]. מספר על הסוחרים היהודים הראד'אניים על דרך המשי, שהם דוברים פרסית, יוונית, ערבית, פרנקית, ספרדית וסלאבית. הם יוצאים מסין, עוברים את מרכז אסיה ומגיעים עד לארצות המערב בקצה אירופה. שורה של מלומדים יהודים בני המאה השמינית והתשיעית מוזכרים בספרות המוסלמית כבני ח'וראסאן. הגיאוגרף אל-מוקדסי מספר על קיומם של יהודים באזור לצד נוצרים ואמגושים. מקורות מוסלמיים מתייחסים ליהודי גזני שהיו סוכני עסקים של הסולטאן מחמוד מגזני.

אנו חוזרים לשאלה שבה פתחנו: לאן נעלמו עשרת השבטים האובדים?

היהדות הקדומה של אפגאניסתאן, שמאוד ייתכן שהיו בה גם יסודות יהודיים שגלו מארץ ישראל, כנראה נטמעו בחברה השבטית המקומית, אך נשארו נאמנים למסורות יהודיות קדומות.

נראה שהכיבוש המוסלמי של המאה השביעית קלט את השבטים הללו אל תוכו והטמיע אותם.

גרוע מכל היה הכיבוש הסלג'וקי ואחר כך הכיבוש המונגולי ויורשיו המתאסלמים, שגרמו לטמיעה, להשמדה או לבריחה של היהודים הקדומים אל מחוזות אחרים - הן כיהודים והן כבעלי אמונות אחרות.

בתוך עולם שהוא תערובת של אגדה ותיעוד יקשה שבעתיים להצביע ולומר הנה אחינו היהודים!

